

VALISTUSAJAN KLASSIKKO ALENNUSKORISTA

Cesare Beccaria, *Rikoksesta ja rangaistuksesta* (*Dei delitti e delle pene*). Suomentanut Kai Heikkilä, johdantoluku Maija Tuomikoski, nootit K.J. Lång ja Anne Koskela. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 8/98. Edita, Helsinki 1998. 146 s.

JOKAISEN KLASSIKKOSUOMENNOKSEN pitäisi saada edes jonkinlainen vastaanotto, oli se kiittävä tai kriittinen. Tuntuu lähes käsittämättömältä, että jonkin Euroopan yhteiskunnalliseen kehitykseen vaikuttaneen teoksen suomennos jää kokonaan huomaamatta. Näin on kuitenkin käynyt. Cesare Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta* (*Dei delitti e delle pene*, 1764) ilmestyi Kai Heikkilän kääntämänä ja Editan kustantamana 1998 (Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 8/98). Minun käsiini se osui vasta poistomyymälän alennuskorista.

Cesare Beccaria (1738-94) kuului Milanon valistuspiireihin. Hänet yhdistetään *Il Caffè* -lehteen, jonka tarkoituksena oli luoda uusi, laajempi kulttuuri erityisesti ranskalaisten esikuvien mukaan. Valistusajan teemoista keskeisiksi nousivat lainsäädännön uudistaminen ja yleisemmin yhteiskunnallisen järjestelmän kehittäminen, mutta lehti myös taisteli vanhentuneina pitämiään kirjallisuuskäsityksiä ja kielellistä purismia vastaan. Aluksi hyvinkin kiinteä ryhmä, jonka keskushahmoja olivat Verrin veljekset Pietro ja Alessandro, keskusteli vilkkaasti Nyrkkiakatemian (Accademia dei Pugni) istunnoissa. Beccarian kirjoitukset rahataloudesta ja lainkäytöstä syntyivät tavallaan yhteenvetona monopolvisista ja moniäänisistä keskusteluista, jotka jatkuivat vielä kirjojen

eri laitosten välillä. Verrit myöhemmin vaativatkin osaa *Dei delitti e delle pene* -teoksen kunniaa itselleen.

Rikoksesta ja rangaistuksesta on ehdottomasti Beccarian ja koko Milanon piirin kirjoituksista kuuluisin. Monet historia- ja hakuteokset mainitsevat vain, että siinä vastustetaan kuolemantuomiota ja kidutusta. Myös suomennokseen liittyvän, sinänsä informatiivisen johdantoluvun kirjoittaja Maija Tuomikoski toteaa, että se on rikosoikeuden klassikko. On kuitenkin syytä korostaa, että teos on yhteiskuntafilosofinen, koska sen esittämä hyvin johdonmukainen näkemys siitä, millaisia hyvät lait ja rikosoikeuden käytännöt ovat, perustuu selkeään näkemykseen yhteiskunnasta ja ihmisestä. Beccarian esitykset vaativat lisäksi toteutuakseen yhteiskunnan muuttumista tavalla, jonka hän myös esittelee ja perustelee. Se on siis poliittinen ohjelma. Innoituksen lähteinä ovat erityisesti Montesquieu ja Helvétius, ja heidän kauttaan ajan englantilainen filosofia.

Rikoksista ja rangaistuksista

Beccaria käsittelee koko joukon lakeihin liittyviä piirteitä, myös varsin teknisiä yksityiskohtia, mutta ennen kaikkea hän näkee lainsäädännön (siis lait) yhteiskun-

tajärjestyksen ytimenä. Hän perustelee uudistuksia järkiperaisesti, ja kritikoii samalla kärkevästi oman aikansa todellista lainkäyttöä. Valistusoptimismistaan huolimatta hän katsoi, että valtion saattoi saada oikealle tolalleen vain valistunut yksinvaltiias. Koulutuksen ja sivistyksen leviämisen tie oli liian pitkä ja uudistuksilla kiire. Toisaalta kansalaiset eivät oikein tunne omaa intressiään – heidän todellisten etujensa turvaamiseksi tarvittiin joka tapauksessa ”lakien tyranniaa”, jonka parhaiten takasi yksi valistunut yksilö.

Argumentoinnin lähtökohta ei ole mitenkään yllättävä: yhteiskuntasopimus, jonka tavoitteena on yksilön henkilökohtainen turvallisuus. Kukin luopuu osasta vapaudestaan, mutta vain siinä määrin kuin on välttämätöntä, ja tästä luovutusta vapaudesta syntyvät lait. Lakien päämäärä ja tarkoitus on ”suurin mahdollinen onni mahdollisimman monille”. Hallitsija puolustaa haltuunsa uskottua yhteistä hyvää, ja tähän perustuu hänen oikeutensa rangaista. Hyvien lakien seurauksia on mm. yksilöiden toimeliaisuuden kasvaminen. Beccarian näkökannalta rangaistavia rikoksia ovat yhteishyvä vastaiset teot ja ainoa peruste arvioida rikosten vakavuutta on niiden kansakunnalle tuottama haitta. Synnin ja rikoksen hän erotti ehdottomasti toisistaan.

Lakeja ja rangaistuksia pohtiessaan Beccaria aina mainitsee yksilön turvallisuuden ja vapauden vaatimukset. (Näistä huomautuksista syntyy yksilön poliittisenkin vapauden edellytysten kuvaus.) Tähän liittyivät Beccarian ajan lainsäädännön suurimmat puutteet ja samalla uudenlaisen yhteiskunnan syntyä estävät piirteet: rangaistusten julmuus ja rikosprosessin mielivaltaisuus. Jälkimmäisen haitan torjumiseksi oli lait laadittava selkeiksi ja yksiselitteisiksi, ja rangaistuksen oli oltava varma. Beccaria halusi poistaa kaiken tuomarin harkinnan; tämän tuli vain selvittää tosiasiat, ja oikeudenkäynnin tulos selviäisi samalla ”geometrisesti”. Beccaria oli kovin optimistinen ajatellessaan, että lakeja voitaisiin laatia niin, ettei mitään tulkinnan varaa olisi. Optimistinen on myös se valistusajan ajatus, että opin leviäminen kansan keskuuteen tekee siitä kaikella tavoin hyveellisen ja suvaitsevaisen, joten mainio keino rikosten välttämiseksi on jo se, että lakikirja on julkinen ja kaikille ymmärrettävä.

Rangaistusten julmuutta vastaan Beccaria esitti periaatteen, jonka mukaan rangaistusten tulee olla mahdollisimman lieviä ja niiden on vastattava rikosta. Niinpä väkivallasta oli aina määrättävä ruumiillinen rangaistus, varkaudesta sakkoja tai pakkotyötä yhteisön hyväksi, ja kunnian loukkaamisesta kunnian menetys. Beccarian aikana yleinen tapa päästää väkivaltaiset sakoilla oli tietenkin tämän vastavuuden periaatteen vastainen ja rinnasti Beccarian mielestä ihmiset esineisiin.

Kovin modernilta kuulostaa huomio, että oikeudenkäynti on saatettava loppuun mahdollisimman nopeasti. Jos se pitkittyy, katkeaa rikoksen ja rangaistuksen välinen yhteys, ja tuomittu alkaa pitää rangaistusta epäoikeudenmukaisena. Toinen pitkiin oikeudenkäynteihin liittyvä ongelma on se, että tutkintavankeus on luonteeltaan tuomion kaltainen, ja syytönkin joutuu sen kokemaan.

Rangaistuksista julmin on kuolemanrangaistus, jota Beccaria pitää täysin hyödyttömänä ja tarpeettomana yhteiskunnan kannalta. Beccaria tarkastelee kuuluisassa luvussa asiaa yhteiskuntasopimuksen,

yhteiskuntarauhan, lakien kunnioituksen ja psykologian kannalta. Beccarian näkemys oli aikanaan (!) hyvin radikaali, eikä kuolemanrangaistuksesta hevin luovuttu. Sen sijaan hänen kidutuksen vastaiset argumenttinsa purivat paremmin; kidutus kiellettiin monissa maissa jo 1760-luvulta lähtien juuri Beccarian teoksen ansiosta.

Teoksesta löytyy myös eräitä oikeus-sosiologisia huomioita. Varkauksista hän sanoo, että ne yleensä johtuvat hädästä ja epätoivosta ja että niitä tekevät ”ne onnettomat ihmiset, joille omistusoikeus (kauhistuttava ja ehkä tarpeetonkin oikeus) ei ole suonut muuta kuin karun olemassalolon”. Hän myös totesi, ettei rangaistusta voi pitää oikeudenmukaisena, mikäli laki ei ole pyrkinyt yhteiskunnalliset olosuhteet huomioonottaen torjumaan kyseistä rikosta parhaalla mahdollisella tavalla.

Beccarian ajattelussa hyvien lakien tehtävänä oli tukea yksilöiden toimeliaisuutta ja yritteliäisyyttä. Niinpä oli kohotettava itse kunkin elintasoja ja kehitettävä mm. velallisia koskevia lakeja niin, että petollinen ja viaton velallinen erotettiin toisistaan.

Rikoksesta ja rangaistuksesta päättyy Beccarian nasevaan yhteenvetoon ohjelmastaan: ”jotta mikään rangaistus ei olisi yhden tai useamman yksittäiseen kansalaiseen kohdistama väkivallanteko, sen tulee poikkeuksetta olla julkinen, välitön, tarpeellinen, olosuhteisiin nähden lievin mahdollinen, suhteutettu rikokseen ja laissa säädetty”.

Suomennoksen johdantoluvussa kerrotaan mielenkiintoisesti *Dei delitti e delle pene* -teoksen leviämisestä ja vaikutuksista. Beccaria pääsi itsekin toteuttamaan ajatuksiaan. Hän osallistui sekavan mittaja rahajärjestelmän kehittämiseen ja ehti myös vaikuttaa Lombardian rikoslainsäädännön uudistustyöhön.

Lakikieliltä ja filosofista kielenkäyttöä

Dei delitti e delle pene -teos on enimmäkseen hyvin selkeää kieltä, vaikka välissä on rakenteeltaan monimutkaisiakin jak-

soja. Kai Heikkilä on onnistunut hyvin välittämään Beccarian ajatukset suomalaiselle lukijalle. Tekstistä näkee kyllä, että suomentaja on juristi. Hänellä on taipumus kääntää yleiskielisiä sanoja ja filosofisia termejäkin juridisin kääntein, esim. sanasta *raziocinio*, päättely, on tullut todisteluketu. Omasta kokemuksesta voin vakuuttaa, että on sitä parempi, mitä useampi henkilö lukee suomennosta kriittisesti ennen sen julkaisemista. Tässäkin tapauksessa olisi ainakin muutama (alkutekstiin kuulumaton) koukero voinut karsiutua. Filosofista yleissivistystä omaava lukija taas olisi varoittanut, ettei syllogismi ole johtopäätös eivätkä passiot ole tunteellisuutta. Käännöksessä häiritsevät myös eräät anakronistiset sanavalinnat, mm. ”toisiinsa liittyvät käsitejärjestelmät” (*idee complesse*) ja ”poliittinen järjestelmä” (*corpo politico*).

Kun alkuteksti on 1700-luvulta, on kääntäjän aina muistettava, että sanojen ja termien merkitys ei välttämättä ole sama kuin nykykielessä. Asiaa vielä mutkistaa se, ettei ilmeiseltä näyttävä vastine kohdekielessä ehkä ollenkaan tarkoita samaa asiaa kuin kirjailijan itsensä käyttämä sana. *Rikoksesta ja rangaistuksesta* -teoksessa ongelmaksi osoittautuu adjektiivi *politico*, jota ei voi kääntää mekanisestisesti sanalla ’poliittinen’, jonka merkityskenttä suomessa on hyvinkin kapea. Usein Beccarian *politicoa* vastaisi ’yhteiskunnallinen’, ’valtiollinen’ tai jokin laajempi ilmaus. Nyt suomennoksen sivulla 75 voidaan lukea, että poliittisesti välinpitämättömällä ”on aikaa omistaa kaikki voimansa kiivaaseen ja turhanaikaiseen väittelyyn”. Tosiasiassa pykälässä XXIV puhutaan joutilaista (*oziosi*), jotka eivät edistä työllään tai pääomallaan yhteiskunnan toimeliaisuutta, vaan voivat käyttää aikansa (vaikka poliittiseen) kiistelyyn.

Cesare Beccarian *Rikoksesta ja rangaistuksesta* on, paitsi eittämätön klassikko, edelleen yllättävän ajankohtainen teos. Mahdollisimman monen tulisi lukea se. Kirjoja voi tiedustella lähimmästä poistopisteestä tai divarista.